

REDONDANCE VE ENTROPİ EVRESİNDE İLETİŞİM

Hüseyin KÖSE*

Résumé

A nos jours, les technologies communicationnelles n'ont commencées a s'interesser qu'au transfert et a l'elaboration de l'information, au lieu de tenir compte de sa niveau et sa qualite. D'autre part, la communication, de plus en plus, est devenue la repetition sans information (redondance) et s'est transformée en hypnose. Dans cette contexte, comme dit aussi Jean-Luc Goddard; "un image juste, c'est un juste image." Mais cette determination, en meme temps, est tres valable pour toutes les formes de la communication. On peut dire que la communication est en peril, parce qu'elle est en train de disparaitre dans l'entropie et la redondance. Les notions d'entropie et de la redondance vont jouer un role central dans la construction d'une vision du monde batie autour de l'information et de la communication. Notamment, la notion d'entropie que Norbert Wiener transpose et l'applique au champs de l'information, a nos jours, a changée aussi le role et la definition de la communication.

* Araş.Gör.,Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

(Car cette notion, utilisée pour decrire le desordre inverse de l'ordre généré par l'information). Donc, nous devons repenser les faits de l'information et de la communication, autour des concepts d'entropie et de la redondance.

Les Mots clefs: Les notions d'entropie et de la redondance, l'entropie sociale, la societe de l'information, l'hypnose sociale.

.....

Günümüzde enformasyon teknolojileri, iletilerin doğruluğu, düzeyi ve niteliği üzerinde değil; bizzat enformasyonun işlenişi, çıktısı ve transfer işlemi üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Bu yönelimin doğal bir sonucu da, iletişim olgusunun enformasyonsuz tekrar ve hipnoza yönelik bir etkileme biçimine dönüşmesidir. Ünlü Fransız yönetmen Jean-Luc Goddard'ın da deyimiyle “Artık *doğru* bir görüntü, *yalnızca* bir görüntüden ibarettir.” Bu belirleme, özünde, bir iletişimsel olay ve eylem zenginliğine değil, sınırsız mesaj üretimi ve aktarımına, dolayısıyla göndericiden alıcıya, belli bir dolaysız kanalı izlemesi zorunlu olan ve her tür çevresel gürültüyü yerinden eden yoğunlaştırılmış bir ileti akışına ve alıcının algılama sorunlarına işaret etmektedir. Konu, bir yönüyle de, iletişimin *redondance* ve *entropi* boyutlarına eğilmeyi gerektirmektedir. Aynı konu, yine, ilk olarak sibernetik biliminin kurucusu sayılan Norbert Wiener'in işaret ettiği ve sonrasında Shannon ve Weaver'ın bir hat üzerinde aktarılan elektriksel sinyalleri en üst verimlilik düzeyine ulaştırmak ve çözümlmek için formüle ettikleri enformasyon teorisinin farklı bir okumasını yapmayı gerektirmektedir. Özelde, Wiener'in “Enformasyon

Toplumunu” odağında çözümlenmeye çalışacağımız enformasyon sisteminin entropisi ve redondance etkileriyle, bu mekanist teoriye ilişkin bazı belirlemeler, iletişim kavramının yeniden tanımlanışı ve enformasyonun bilgisel içeriğiyle yitirilen ilişkinin yeniden düşünülmesi açısından kaçınılmaz gibi görünmektedir. Bu bağlamda, Shannon ve Weaver’ın matematiksel boyutta ileti aktarımı şeklinde tanımlanan teorilerinin redondance ve entropi boyutlarıyla ilgili birtakım belirlemelerde bulunmakla işe başlamak, değişen iletişim ve enformasyon tanımlarının da kimi yönlerini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Entropi kavramı

Sibernetik biliminin kurucusu sayılan Norbert Wiener, 1954’te yayımlanan “Sibernetik ve Toplum” adlı yapıtında, özünde, bir fizik kavramı olan entropi’yi enformasyon alanına uyarlamıştır. Wiener, evrenin kendi mutlak tesviyesine doğru yol alan kapalı bir sistem olduğu inancından hareketle, bu kavrama olumsuz bir nitelik atfetmektedir. Wiener’e göre, entropi kavramı, iletişim ve enformasyon etrafında kurulu dünyanın vizyonunda da merkezi önemde bir rol oynamaktadır. Enformasyon tarafından üretilmiş düzenin altüst edici düzensizliğini tanımlamada kullanılan bu kavram, Phillip Breton’un da deyişiyle:

“19.yy.’daki bilimsel düşünceyi vurgulayan termodinamik alanından devşirilmiştir”(1992; 28).

Burada söz konusu olan, Termodinamiğin İkinci Yasası’dır. Bu yasa, özel olarak, tüm yalıtılmış sistemlerin, maksimal bir düzensizlik durumuna doğru evrildiğini haber vermektedir. Ya da, yine Breton’un deyişiyle ifade edersek:

“Enerji azalması (ralentissement) yoluyla, olası en büyük homojenliğe doğru evrilme ve sonrasında enerjinin yol açacağı tüm değişimlerin durması” (1992; 28).

Evrensel ölçekte dönüşüme uğrayan bu yasa, sonradan, termodinamiğin 19.yy’daki mucidi, fizikçi Boltzmann’ın *warmetod* olarak adlandırdığı şeyi ifade etmekte kullanılmıştır: yani evrenin termik (ısısal) ölümünü.

Norbert Wiener’a asıl özgünlüğünü veren de, bu kavramı doğrudan doğruya enformasyon sistemine uygulamış olmasında yatmaktadır. Aynı adlı eserinde, söz konusu termik ölümün enformasyon sistemi içindeki izdüşümlerini ararken:

“Bizler” diye yazmaktadır Wiener; “kendini ölüme adanmış bir gezegen üzerinde kazaya uğramış yaratıklarız. Ama insani değerlerin ve kuralların, bu yıkım içinde yine de tamamiyle yok olmaması gerekiyor. Bizler de yok olacağız, ama kendi şanımıza yaraşan biçimde: olası en mükemmel biçimde yok edeceğiz kendimizi”(1954; 43).

Wiener’in “kazaya uğramış yaratıklar” niteliğinin ardında, belirtmek gerekir ki, entropi’yi zımni olarak İblis’in eylemiyle karşılaştırması yatmaktadır. Buna göre, kapalı bir sistem olarak evrenin uğradığı kaza, aynı zamanda enformatik bir sistem içinde yaşayan bizlerin uğradığı bilişsel bir kazadır. Yine Wiener’a göre, evrenin “doğal” entropisi, evrensel sistemin kökensel bir kusuruyken; buna karşılık, enformatik sistem içinde insanın ürettiği entropi, kesin anlamda kültürel bir sürecin açmazlarını ortaya koymaktadır. Breton’un da belirttiği gibi, enformatik sistemin en temel kurucu ögesi olan dil, iki biçimde bozulmuştur:

“İlki doğal nedenlerle: sözgelimi, telekomünikasyon mühendislerinin yeniden onarma zorunluluğu duydukları telefon hatlarındaki ‘zemin gürültüsü’; ikincisi de, dilin anlamını zorla değiştirmekte inat eden insani girişimler yüzünden” (1992; 29).

Bu anlamda, Breton’a göre, iletişimin rolü, hem insanın neden olduğu düzensizliği, hem de Doğa’nın yol açtığı Kötülük’ü ele almak olmalıdır. Çünkü enformasyon sistemi içinde entropi’nin genişletilmesine olanak tanıyan bu iki olumsuzluk, iletişimsel olguların kesin öneminin insanlar tarafından bilinmemesi sakıncasını doğurmaktadır.

Ancak burada, ne Boltzmann’ın ideal ısı değişimleri bağlamında tanımladığı entropiye, ne de “evrenin ısısal ölümü” temelinde tanımlanan bir entropi kavramına değil, daha da öteye giderek doğrudan doğruya Wiener’in kullandığı “Toplumsal Entropi” kavramına odaklanmakta yarar vardır. Çünkü böyle bir usamlama, kanımızca, enformasyon olgusunun değişen niteliği açısından daha büyük bir önem taşımaktadır.

Toplumsal Entropi

Wiener, 1942’den itibaren iletişim konusunda küresel birleşik bir kavramın varlığına inanmaya başlamıştır. Buna göre, iletişim, tüm doğal ve yapay olguların varoluşunun anahtarı ve kaynağıdır(1954; 30). Bu, aynı zamanda iletişimin ahlak, eğitim, politika ve tüm somut insani etkinliklere uygulanması anlamına gelmektedir. Yine buna göre, enformasyon sistemindeki entropik düzensizlik, canlı bir varlık olarak insanı olduğu kadar, toplulukların içinde barındığı toplumsal ilişkileri de tehdit etmektedir.

Öncelikle, Wiener'a göre, verili toplum, tamamiyle onun bağrında yeşeren mesajlar tarafından kurulmuştur (Breton, 1992; 31).

Bu bakış açısından hareketle Wiener, verili toplum-toplumsal entropi ilişkisini çözümlenmeye çalışmaktadır. Buna göre, sosyoloji ve toplumsal bilimler, soyut ve yakalanamaz bir "toplum"dan ziyade, enformasyon tarafından oluşturulmuş "birleşik bir yapı" olan toplumun yeniden gözden geçirilmesine ve çözümlenmesine tahsis edilmelidir. Dolayısıyla, yine bu bakış açısından, böyle bir toplumun çözümlenışı, beraberinde, onu kuran enformasyon sisteminin de çözümlenişini getirmektedir.

Her şeyden önce Wiener "toplumsal entropi" kavramını kanıtlamak için, toplumu gözetleyen "evrensel kaza" düşüncesinde ısrar etmektedir. Toplumu kuran enformasyon sistemleri hem doğal, hem de insani etkinliklerin kusurlu işleyişi yoluyla sürekli olarak kazaya mazur kalmaktadır. Breton'a göre, Wiener'ın "evrensel kaza" adını verdiği şeyin insanlık tarihi içinde başka iki somut görünümüne rastlamak mümkündür:

"İlki, barbarlığın en üst iki görünümünden birini oluşturan merkezileşmiş alanlar; ikincisi ise atom bombası kullanımının, kendi yıkımını hazırlayan toplumun küresel bir algılayışının meyvesi olduğudur" (1992; 45).

Bu iki örnekten de açıkça anlaşılacağı üzere, Wiener'ın temelde endişesini duyduğu şey, "toplumsal ilişkinin mimarisi" sorunudur. Buna göre, toplumsal ilişkinin mimarisini oluşturan harç, enformasyon harcıdır. Çünkü yine Wiener'a göre, varolmak, enformasyon yoluyla varolmak anlamına geldiği gibi;

“İletişim içinde var olmak şeklinde görülmediği sürece, insanı anlamak da mümkün değildir” (Wiener, 1954; 3).

Toplumsal ilişkilerin mimarisinde yer alacak böyle bir insan, yine Wiener’a göre, yukarıda sunulan atom bombası örneğinde olduğu gibi, enformasyonun kötüye kullanımının yol açtığı toplumsal bir entropiye karşı duracak tek alternatiftir. Zira, her şeyden önce, böyle bir insan, Wiener’ın görüşünce “iletişim içinde insan” (homo communicant) olmak zorundadır. Yine Wiener’ın görüşünce, bu yeni insanın büyük bir entropik uçurum içinde yuvarlanan bir uygarlığın maddi yapılarıyla hiçbir ilgisi yoktur:

‘Canlı bir varlık olmak’ diye yazmaktadır Wiener; “dış dünyadan gelen etkilerin sürekli olarak içeriğine katılmaktır. Dünyadaki olayların bilincine tümüyle sahip olmak, bilginin sürekli gelişimine katılmaktır”(1954; 141).

Özünde, iletişimin bir “değer” olarak kabulüne dayanan ve *homo communicant* olarak adlandırılan yeni bir insan teması, Wiener’a göre, ideal ve şeffaf bir toplum arayışının da önkoşulunu oluşturmaktadır. Breton’a göre ise, insanın “iletişen varlık” olarak temsili, insan beyni ile makine (bedensiz varlık) arasındaki ilişkiye işaret eden bir metafordur yalnızca.

Buna göre:

“Toplumsal insanı, dış uyaranlar yoluyla harekete geçmekten hoşnut Pavlov’cu yalın bireyden ayıran şey, temelde, onun mantıksal süreçleri ortaya koyabilme kapasitesidir (Breton, 1992; 52).

Kısaca, Wiener’a göre, bir *değer* olarak insanın ve iletişimin oluşum süreci, yeni alanlara (tekniklere) doğru yayılırken zenginleşecek, her an “evrensel kaza”nın gözetimindeki toplum,

entropik uçurumdan kurtularak tümüyle şeffaf ve ideal bir niteliğe bürünecek ve toplumsal olayların “mantıksal süreçlerini ortaya koyacak” bireyler yaratacaktır. Ancak ne var ki, Wiener’in öngördüğü bu sistem, dilin içsel bir düzenlenişi olan yapısal semiyoloji alanıyla örtüşmemektedir. Çünkü burada, enformasyon teorisinin bir başka boyutu; redondance boyutu devreye girmektedir.

Redondance Kavramı

Shannon ve Weaver’ın adlarıyla anılan ve özünde “Haberleşmenin Matematik Esasları”nı tesbite çalışan (Aktaran Akman,1982; 41) enformasyon teorisinde redondance kavramı merkezi bir yer işgal etmektedir.

Gerçekten de, eğer enformasyonun niteliği, sonrasında bir unsurun (İlkenin) ortaya çıkışının olabirlik derecesiyle ölçülüyorsa, redondance’ın (ya da güçlü bir olabirliğin yeni olmayan öğelerinin tekrarı) iletilerin aktarılmasında sınırlayıcı bir rol oynadığı iddia edilebilir (Sfez, 1992; 65). Bu açıdan da, tıpkı entropik etkide olduğu gibi, enformasyonel ileti, redondance’a ya da zorunlu baskılara , yinelemelere maruz kalmaktadır.

Redondance tehdidi, tıpkı entropik tehditte olduğu gibi, geleceğin toplumunun “enformasyon” kavramı etrafında örgütleneceği belirlenmesinde bulunan Wiener’in tüm çıplaklığıyla gördüğü bir sakıncayı gözler önüne sermektedir. Wiener’in düşlediği enformasyon toplumunun baş düşmanları, bu anlamda, bir yandan doğası gereği düzenli olanı yıkan, toplumsal düzensizlik ve biyolojik bozulmayı hızlandıran eğilimleri açığa vuran entropi; öte yandan, enformasyonun örgütlenme düzeyini kıyasıya tehdit

eden ve enformatik bir değerden çok, enformatik sistemin bozuluşunu simgeleyen redondance'tır.

Weaver ve Shannon'un "İletişimin Matematiksel Teorisi" (1975) adlı ortak yapıtlarında vurguladıkları gibi, redondance sorunu, öncelikle mesajın anlamına ilişkin ortaya çıkan bir belirsizlikte ifadesini bulmaktadır:

"Enformasyon teorisiyle ilgili teknik problemlerin ilki" diye yazmaktadır Shannon ve Weaver; "Weiner'in tanımladığı gibi, iki düzeyde ele alınabilir: Birinci düzeyde; iletişimin sembolleri hangi kesinlikle tanımlanabilir? Bu, dil olarak yanlış semboller dizisinin aktarım kesinliğiyle (entropi) ilgili bir problemdir. Bu problem önemlidir. Çünkü bunun çözümü sayesinde iletişimin başarısını da ölçeriz. İkinci düzeyde: Aktarılmış semboller hangi kesinlikle, arzu edilen anlama (redondance) aracı olmaktadır? İçeriği olmayan mesajın anlamı ölçülü birimlerin üretimine indirgenmiştir"(1975; 32).

Shannon ve Weaver'in altını çizdikleri şey, bir sistemdeki enformasyonun düzeyi ve örgütlenmesinin ölçüsüzlük derecesinin bir ölçüsünü sunarken; redondance, mesajın örgütlenmesinde amaçlanan anlamların negatif yöndeki değişimlerine işaret etmektedir (Mattelart, 1992; 162).

Şu halde, iletişim olgusunun bir değer haline dönüşümünde ve bu değer sonrasında ortaya çıkacak iletişimsel ilkelerin eylemsel düzeyde etkili olabilmesinde, dilin redondance boyutu, önemli ölçüde bir belirsizliği açığa vurmaktadır. Bu anlamda iletişim, içinde eylem olanakları barındıran bir öneri değil; Hervé Claude'un da belirttiği gibi:

"Marazi bir vayorizm, hiçbir ileti taşımayan bir olayın bedava gösterisi"dir (1990;121).

Böyle bir iletişimsel olgu ise, daha önce Goddard'dan bahsederken değindiğimiz gibi, salt bir görüntüler yığını; “doğru olan tek görüntü, ama *yalnızca* bir görüntüdür.”

Tümüyle görsel nitelikli ve karmaşık görünümü içindeki enformasyon sisteminin çözülemeziğini ifade eden entropi ve yine aynı sistemden çıkan bir iletinin aktarım sıklığının yol açtığı belirsizlik payını ve enformasyonsuz tekrarı simgeleyen redondance, şu halde söylenmesi muhtemel olan şeyle, gerçekten söylenmiş olan şey arasındaki ilişkiyi tanımlamamıza olanak tanımamaktadır. Başka bir şekilde ifade edersek, enformasyon, bilinçli ve amaçlı bir seçimin değil; olasılıklar arasında yapılmış bir seçimin ölçüsü olmaktadır. Baudrillard'ın “simülasyon teorisi” ve enformasyon tipisi adını verdiği şey de, enformasyon sisteminin bu entropik ve redondance niteliklerine işaret etmektedir temelde. Bu sonuncu durum, yine Baudrillard'ın “meteoroloji evresinde enformasyon” adını verdiği ve temelde enformasyonun belirsizlik ve rastlantısallık yönüne (daha doğrusu yönsüzlüğüne) göndermede bulunan bir nitelik taşımaktadır. Buna göre, “doğruyla yanlış arasındaki uzam, artık bir ilişki uzamı değil, rastlantısal bir dağılım uzamıdır” (Baudrillard, 2001, 72).

Bu belirlemeye göre, “meteoroloji evresinde enformasyon”, entropi ve redondance yönelimli bir eğilim içinde olan enformasyondur. Ve bizler, salt bir düzenle, hiçbir gerçekliği yakalayamadığımız “mutlak” bir düzensizlik arasında salınıp durmaktayız. Enformasyon, redondance içinde ölmüş ve gürültü içinde yok olup gitmiştir. Daniel Dougneux'nün de deyimiyle;

“O artık bir temayı önceden var olan bir biçime; bir çeşitlemeyi bir çerçeveye bağlayan şeydir”(1998;235). İletişim yoluyla birini etkilemek de, bu anlamda karşı tarafın imgeleminde kalıcı bir izlenim bırakmak değil, onun hipnoz noktalarını yoğunlaştırmakla aynı şeydir.

Sonuç

Redondance ve Entropi evresindeki iletişim, ne Wiener'in müjdelediği ideal enformasyon toplumuna, ne de böyle bir toplumu oluşturacak olan “iletişen varlık”ların düşüncelerinin bir ekolojisini oluşturmasına yeterli değildir. Öncelikle, enformasyon sisteminin bu yeni evresinde, bizler, artık olaylardan çok, bir simgeler/işaretler/görüntüler dünyasında yaşamaktayız. Böyle bir dünyayı algılama, asla salt bir izlenim olarak değil, kendi bilişsel düzenlemelerimizin durumuna uygun uyarıları enformasyon olarak seçen bir yeniden kurma (reconstruction) biçiminde kendini ortaya koymaktadır. Bu yüzdendir ki, her bilgi, öncelikle redondance ve entropi tarafından yapılandırılmış bir *homeostase*; yani bir tanımadır. Ya da daha doğru bir deyişle, *tanıyamama*, bir tür *bilememe* durumudur.

Enformasyon sisteminin entropisi, gerçekte kurulan ilişkinin doğru ve yanlış kategorilerindeki bir parçalanması olduğu kadar, “toplumsal ilişkilerin mimarisi”nin de parçalanmasıyla sonuçlanan bir entropidir. Eğer mediolojik anlamda, araçsız bir mesaj yoksa, bundan, McLuhan'ın “araç (ortam), mesajdır” formülasyonuna ulaşmak rahatlıkla mümkün olurdu. Oysa, özünde, araçla mesajın birlikte üretilmesine işaret eden aynı formülasyon gereği, iletişimsel sorun, artık mesajın kendini yayıldığı alanlarla sınırlanması değil, bir

başka anlamda, aktarıldığı aracın da ötesine geçerek, entropik bir genişlemesiyle sonuçlanması sorundur. Bunun da anlamı, artık McLuhan'ın formülünü de içine alacak biçimde düşünülmesi gereken iletişim olgusunun niteliğinde ortaya çıkan köklü bir değişimin varlık kazanmasıdır. Özetle, Wiener'in ideal "enformasyon toplumu" aleyhine, iletişim araçları ve teknolojileri, birbiriyle içiçe, enformasyon anlamında olağanüstü karşıtlıklar barındıran bir toplum yaratmıştır. Bu toplumun paradoksu ise, bizzat kendi içindedir: enformasyonun redondance ve entropik etkileriyle, gerçeklik birleşmiş ve aynı zamanda parçalanmıştır!

Kaynakça

- WIENER, Norbert. (1954). *Cybernetique et Soci t *, Paris: Gallimard.
- BRETON, Philippe. (1992). *L'Utopie de la communication*, Paris: La D couverte.
- AKMAN, Toygar. (1952). *Bilimler Bilimi Sibernetik*, İstanbul: Karacan.
- SFEZ, Lucien.(1992). *Critique de la communication*, Paris: Seuil
- WEAVER et Shannon.(1975). *Théorie mathématique de la communication*, Paris: CEPL
- MATTELART, Armand. (1992). *La Communication-monde*, Paris: La Découverte.
- CLAUDE Herve.(1990). *Information, Manipulation, Vifs*, Paris: Felin.
- BAUDRILLARD, Jean. (2001). *Tam Ekran*, İstanbul: YKY
- DOUGNEUX, Daniel. (1998). *Communicatin par la bande*, Paris: La Découverte/Poche.